МОРЕНЕЦЬ І. М.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ПРОДУКТИВНІСТЬ ДІЄСЛІВНОГО СЛОВОТВОРЕННЯ В СУЧАСНІЙ ІСПАНСЬКІЙ МОВІ ЗА ДОПОМОГОЮ СУФІКСІВ *-E-(A), -IZ-(A), -EC-(E)-, -IFIC-(A)-* ТА *-A-* *(за формальними критеріями)*

У статті розглянуто продуктивність утворення деад'єктивних та деномінальних дієслів з огляду на семантичні критерії. Досліджено їхній ступінь семантичної когерентності та їх обмеження відносно твірної основи.

Ключові слова: продуктивність, аломорфія, усічення, деад'ктивне дієслово, деномінальне дієслово, когнітивно-ономасіологічна основа.

В статье рассмотрена продуктивность образования деадъективных и деноминальных глаголов с учетом семантических критериев. Исследована их степень семантической когерентности и ограничения относительно образующей основы.

Ключевые слова: продуктивность, образующая основа, алломорфия, усечение, деадъективный глагол, деноминальный глагол, когнитивно-ономасиологическая основа.

The article deals with productivity of the formation of deadjectival and denominal verbs taking into account semantic criteria. The author examines the level of their semantic coherence as well as restriction concerning their root stem.

Key words: productivity, root stem, allomorphy, clipping, deadjectival verb, denominal verb, cognitive-onomaseological stem.

Актуальність дослідження полягає в тому, що в ньому описується продуктивність суфіксального віддієслівного словотворення в сучасній іспанській мові.

Мета роботи полягає у виявленні, описі та дослідженні продуктивності суфіксального словотворення в сучасній іспанській мові в концептуальному когнітивно-ономасіологічному аспекті.

Об'єктом дослідження є суфіксальне словотворення дієслів у сучасній іспанській мові.

Предметом виступає продуктивність словотворення іспанських дієслів за допомогою суфіксів *-e-(a), -iz-(a), -ec-(e)-, -ific-(a)-* та *-a-*.

Наукова новизна роботи визначається тим, що в ній уперше в українській іспаністиці виявлено на когнітивно-ономасіологічній основі словотворчу природу та встановлено продуктивність суфіксального словотворення дієслів у сучасній іспанській мові.

У словотвірному моделюванні іспанських похідних дієслів спостерігається неоднорідність словотвірних процесів, підпорядкованих

© Моренець І. М.

уже виробленим системою мови правилам словотворення, які визначаються орфоепічними, морфологічними і семантичними чинниками та сполучуванністю елементів словотвірного ланцюжка. Словотвірні правила визначають та описують особливості моделювання похідних слів, встановлюють діапазон їх дії в мові, характеризують процес, що вивчається з погляду його регулярності / нерегулярності, продуктивності / непродуктивності, включають вказівки на базу деривації, використаний формальний прийом, категоріальні й семантичні ознаки баз та результатів деривації, сполучувальні властивості морфем та їх морфонологічні перетворення, а також різні види обмежень: фонетичні, морфологічні, семантичні і прагматичні, які діють згідно з вимогами цих правил.

Результати наших попередніх досліджень дозволили встановити, що існують дві крайності між дієслівними суфіксами, які беруть за твірні основи прості й похідні прикметники. На одному боці знаходиться суфікс *-iz-(a)-*, що утворює здебільшого дієслова від похідних прикметників; вони складають 85,26 % від усіх утворених дієслів і тільки 23 дієслова утворені від простих прикметників. На протилежному боці перебувають суфікси *-ec-(e)-* та *-e-(a)-*. Перший із них *-ec-(e)-* утворює 61 дієслово від простих прикметників і тільки 9 від похідних *(aridecer, enrigidecer, ensandecer, entibiecer, humedecer, languidecer, lividecer, lozanecer, palidecer)*. Тепер розглянемо суфікс *-e-(a)-*. Хоча ми і засвідчили 62 дієслова, утворених від похідних прикметників, ми повинні відняти від них ті прикметники, які, для того щоб стати твірними основами цього суфікса, спершу повинні були перейти в іменники. Отже, відкинувши їх, залишається тільки 5 дієслів, утворених від похідних прикметників *(baratear, escasear, falsear, mulatear, hermosear)*. Між цими двома полюсами знаходяться суфікси *-a-* та *-ific-(a)-*, які утворюють дієслова на простих або похідних твірних основах, хоч і спостерігається слабка тенденція з боку обох суфіксів до утворення дієслів на простих твірних основах.

Вивчаючи відношення між різними похідними прикметниками й дієслівними суфіксами, так само, як було з іменниками, ці прикметники можуть бути основою для одного або й більше деривaційних правил (правил словотворення залежно від прикметникових суфіксів, які їх утворюють).

© Моренець І. М.

У першій групі прикметникові основи поєднуються виключно з одним суфіксом:

Суфікс *-a-*:

-u-(o/a)-: oblicuar, perpetuar, continuar;

-i-(o/a)-: agriar, ampliar, vaciar, limpiar, amustiar, arreciar, acidiar, enrubiar, entibiar, variar, etc.

Суфікс *-e-(a)-*:

-ón/-(a): barzonear, bribonear, guitonear, patronear, fanfarronear, fisgonear,

haronear, gorronear, soplonear, tragonear, ladronear, bufonear, etc.

-án: charlatanear, charranear, rufianear, haraganear, holgazanear, truhanear, chalanear, etc.

-os-(o/a): babosear, golosear, hermosear, curiosear [1].

Суфікс *-iz-(a)-:*

-ble: contabilizar, estabilizar, flexibilizar, impermeabilizar, insensibilizar, potabilizar, visibilizar, etc.

-il: agilizar, esterilizar, fertilizar, gentilizar, inmovilizar, inutilizar, movilizar, utilizar, etc.

-al(-ar,-íl): actualizar, adverbializar, aseglarizar, comercializar, espiritualizar, generalizar, idealizar, labializar, lateralizar, legalizar, liberalizar, realizar, teatralizar, universalizar, etc. [1].

У цій групі маємо прикметники, які, крім суфікса, під яким ми їх помістили, можуть бути основами також інших дієслівних суфіксів, але це поодинокі випадки і їх можна вважати порушенням системи, що склалася.

Серед прикметників на *-i-(o/a)* ми виявили два випадки дієслів, які не утворено за допомогою суфікса *-a-*, – *amplificar* і *entibiecer*. Обидва названі дієслова мають дублети на *-a-*, *amplificar* та *entibiecer* з однаковим значенням. У цих випадках, дієслово на *-ific-(a)* має швидше технічне значення, що властиво дієсловам із таким суфіксом. А дієслово на *-ec-(e)-* має застарілий характер порівняно з дієсловом на *-a-*. З викладеного вище випливає, що природною та закономірною формою утворення дієслів від прикметників на *-i-(o/a)* є утворення їх за допомогою суфікса *-a-*.

Випадок із прикметниками, від яких утворюються дієслова з суфіксом *-e-(a)-*, проявляють притаманні їм властивості. Усі ці прикметники передають негативні якості людини, які переходять в

іменники, щоб на їх основі можна було утворити дієслова за допомогою суфікса *-e-(a)-*. Жоден із них не повинен вважатися прикметником, а тільки іменником. Ми вирішили розглядати їх як прикметники, оскільки вони походять від основи з явним прикметниковим суфіксом. У разі твірних основ на *-ón* з'являється дієслово, утворене суфіксом *-iz-(a)- (bufonizar)*, що має дублет на *-e-(a)- (bufonear)*, але він, як це було вже відзначено при розгляді суфікса *-iz-(a)-,* є маргінальним і зовсім непродуктивним.

Найбільше сумнівів викликають ті прикметники, що утворюються за допомогою суфікса *-ál*, які можуть бути твірною основою дієслів із суфіксами *-a- (ovalar, cabalar, acivilar, acomunalar)* та *-iz-(a)- (actualizar, animalizar, generalizar, idealizar, etc.)*. Кількість зафіксованих випадків (4 – з суфіксом *-a-* і 63 – із суфіксом *-iz-(a)-*) наводить нас на думку, що власне типовою формою для утворення дієслів від прикметників на *-ál* є саме суфікс *-iz-(a)-*, хоча й не відкидаємо можливості, що зрідка, у поодиноких випадках може утворюватися і дієслово за допомогою суфікса *-a-*.

Інші прикметники слугують твірною основою для двох різних суфіксів:

суфікси *-a-/-iz-(a)-*:

-ivo: adjetivar, cultivar, substantivar, sustantivar, activar, incentivar, objetivar, altivar, etc. / colectivizar.

-or: aminorar, mejorar, menorar, peorar / exteriorizar, interiorizar [1].

Незважаючи на те, що обидва типи прикметників служать твірними основами двом різним суфіксам, між ними існують неоднакові ступені передбачуваності. При утворенні дієслова від іменника на *-ivo* можна прогнозувати, що воно може бути утворене суфіксом *-a-*, хоча й існує деяка ймовірність появи суфікса *-iz-(a)-* у його морфологічній структурі. У разідеривації дієслів від прикметників із суфіксом *-or* можливості передбачити словотворчий суфікс є цілковитим, оскільки суфікс *-a-* утворює дієслова виключно від неправильних форм порівняльного ступеня прикметників:

pequeño → menor
grande → mayor
bueno → mejor
malo → peor, тоді як суфікс *-iz-(a)-* тяжіє на утворенні дієслів від решти прикметників не в ступені порівняльння [2:112–128].

© Моренець І. М.

На основі інших прикметників можна утворити дієслова за допомогою трьох різних дієслівних суфіксів:

-a-/ -ec-(e)-/ -iz-(a)-:

-id-(o/a)-: solidar / fluidificar, solidificar / aridecer, humedecer, enrigidecer, languidecer, lividecer, palidecer.

-a- / -e-(a)- / -iz-(a)-:

-nte: aparentar, aconsonantar, patentar/regentear, galantear, pedantear, tunantear, farsantear/elegantizar, independizar, patentizar, repentizar.

-er-(o/a)-: bachillerar, acaballerar / caballerear, marinear, cerrajear, chocarrear, escuderear, panadear, miserear, cicatear, mañerear, etc. / extranjerizar.

-a-/-iz-(a)-/-ific(a)-:

-ic-(o/a)-: autenticar, causticar, domesticar, sofisticar, toxicar, lubricar/ actomatizar, alcoholizar, angelizar, eclesiastizar, fanatizar, hebraizar, judaizar, islamizar, sovietizar, etc. / identificar, lubrificar, acetificar, electrificar, autentificar, tonificar [1].

У більшості цих випадків суфікс, що утворює дієслово від названих прикметників, є частково передбачуваним. У прикметниках, утворених за допомогою суфікса *-nte*, суфікс *-e-(a)-* бере за твірну основу всі ті прикметники, які можуть перейти в іменники зі значенням осіб для утворення дієслова із семантикою “звичний спосіб дії агенса”, тоді як суфікси *-a-* та *-iz-(a)-* розділяють між собою всі ті прикметники, що не можуть перейти в іменники зі значенням осіб, а отже, ми не можемо передбачити, який із цих двох суфіксів утворює дієслово. Схожа ситуація спостерігається і з іменниками, утвореними за допомогою суфікса *-er-(o/a)*, але у цьому разі суфікс *-e-(a)-* віддає перевагу прикметникам, що означають якості людини при переході їх в іменники, тоді як інші два суфікси беруть цей тип прикметників, коли вони не перейшли в іменники. Наміром рекатегоризації є утворення різних дієслів. За допомогою суфікса *-e-(a)-* утворюються дієслова зі значенням “звичний спосіб дії агенса”, а з суфіксами *-a-* та *-iz-(a)-* виникають дієслова із семантикою “переміна стану” в стан позначений якістю прикметника:

caballerear “hacerse el caballero”
acaballerar “dar a uno consideración o condición de caballero”
bachillerear “hablar mucho e impertinentemente”
bachillerar “dar el grado de bachiller” [2].

© Моренець І. М.

Ґрунтуючись на зібраних прикладах, виявляється, що існує сильна тенденція до рекатегоризації цих прикметників, оскільки засвідчено багато випадків утворення від них дієслів на *-e-(a)-* і зовсім мало дієслів на *-a-* та *-iz-(a)-*.

Стосовно прикметників, утворених за допомогою прикметникового суфікса *-ic-(o/a)-*, виявляється перевага суфікса *-iz-(a)-*, хоч і не всі задокументовані дієслова беруть за деривaційну дієслівну форму саме цей суфікс. Імовірно існує певна тенденція, коли суфікси *-a-* та *-ific-(a)-* обирають своїми твірними основами не похідні прикметники, а суфікс *-iz-(a)-* – похідні:

autent- → autént-ic-o → autent-ic-a-r
autent-ific-a-r
caust- → cáust-ic-o → caust–ic–a–r
domest- → domést-ic-o → domest-ic-a-r
lubr- → lúbr-ic-o → lubr-ic-a-r
lubr-ific-a-r
acet- → acét-ic-o → acet-ific-a-r
ángel → angél-ic-o → angel-iz-a-r
aristócrata → aristocrát-ic-o → aristocrat-iz-a-r
hebreo → hebr-a-ic-o → hebr-a-iz-a-r
eclesia → eclesia-st-ic-o → eclesia-st-iz-a-r

Крім цих трьох груп твірних основ, маємо й інші прикметники, від яких можна утворити дієслова за допомогою дієслівних суфіксів:

-a-/ -e-(a)-/ -iz-(a)-/ -ific-(a)-:

-t-: adjuntar, absortar, concretar, explicitar, intensar, juntar, soltar, etc. / baratear, escasear, falsear / alfabetizar, mediatizar, intensificar, beatificar, falsificar, justificar [1]/

-a-/ -e-(a)-/ -iz-(a)-/ -ec-(e)-/ -ific-(a)-:

-an-o/a-: interinar, achabacanar, avillanar, apadrinar, agitanar, damasquinar, descristianar / chicanear, zanganear, lozanear, soberanear, gitanear, mundanear / africanizar, americanizar, castellanizar, divinizar, eternizar, italianizar, germanizar / lozanecer / dignificar [1].

Щодо першої групи прикметників, то нема жодної підстави, що дозволила б з’ясувати, яким саме є правило утворення слів, що застосовується до прикметника, щоб утворити дієслово. Варто відзначити, що переважна більшість прикметників цієї групи є складними непохідними прикметниками.

У прикметниках на *-an-(o/a)* спостерігається дещо інша картина. Можна констатувати, що ці прикметники розділяються на дві групи: ті, що позначають якості людини з деяким негативним значенням, а отже, вони можуть переходити в іменники, і ті, що не допускають такої рекатегоризації. Перші, коли переходять до іменників, утворюються за допомогою суфікса *-e-(a)-*. Другі можуть утворюватися будь-яким суфіксом, за винятком *-e-(a)-*, хоча й видається, що віддається перевага деривації за допомогою суфікса *-iz-(a)-* над деривацією за допомогою суфікса *-a-*, передусім від прикметників, що означають національність, належність до певної етнічної групи *(africanizar, castellanizar, galleguizar, helenizar, etc.)*. Випадки, в яких від цих прикметників утворюються дієслова на *-ec-(e)-* та *-ific-(a)-*, є маргінальними у всій своїй системі словотворення дієслів, тому що засвідчено тільки один випадок із суфіксом *-ec-(e)- (lozanecer)* та один із суфіксом *-ific-(a)- (dignificar)*.

Виходячи з викладених вище даних, можна встановити формальні обмеження, які кожне правило накладає на свою твірну основу для утворення деад'єктивних дієслів.

Суфікс *-a-* може брати за твірні основи майже всі похідні прикметники, крім утворених за допомогою суфіксів *-ble, -il, -án, -os-(o/a)-*. Це єдиний суфікс, який може утворювати дієслова від прикметників на *-u-(o/a)-, -nto* та *-i-(o/a)-*. Однак варто зазначити, що утворені за допомогою цих суфіксів складають досить обмежений перелік, що свідчить про його низьку кількісну продуктивність. Решта похідних прикметникових твірних основ розділяє їх з іншими дієслівними суфіксами. На прикладі прикметників на *-ivo* з'ясовано, що, хоч і якийсь суфікс здатен переважати в утворенні дієслів, вони можуть утворюватися також за допомогою іншого суфікса. Суфікс *-iz-(a)-* утворює дієслова від прикметників на *-ál* і *-ec-(e)-* та прикметників на *-id-(o/a)*; деякі прикметники цих типів *(sólido, oval, cabal, civil, comunal)* можуть слугувати твірною основою для дієслів, утворених суфіксом *-a-(solidar, ovalar, cabalar, cirilar, comunalar)*.

Існують ще й інші випадки, у яких суфікс *-a-* розділяє утворення дієслів з іншими суфіксами залежно від певних особливостей твірної основи. Від прикметників на *-nte* він утворює дієслова тільки тоді, коли вони (прикметники) не переходять в іменники зі значенням осіб, розділяючи можливості їх утворення за допомогою суфікса *-iz-(a)-*. З-

© Моренець І. М.

поміж прикметників на *-an-(o/a)* він – (суфікс *-a-*) обирає ті, що не переходять в іменники, і тут розділяє їх утворення із суфіксом *-iz-(a)-*, який виявляється переважним при вербалізації прикметників, що означають національність *(americanizar, africanizar, etc.)*. На основі прикметників на *-ic-(o/a)-* він утворює дієслова тільки від похідних прикметників, що виступають комплексними похідними *(auténtico, autenticar)*, оскільки від похідних прикметників утворює дієслова суфікс *-iz-(a)- (angélico, angelizar)*, який у цьому разі є набагато продуктивнішим від суфікса *-a-*, оскільки список можливих твірних основ для утворення дієслова на *-a-* досить закритий порівняно зі списком тих основ, від яких утворюються дієслова за допомогою суфікса *-iz-(a)-*. І цілком закритий список складають прикметники в порівняльному ступені на *-or*, які суфікс *-a-* обирає твірною основою.

Як було вже продемонстровано, суфікс *-a-* малопродуктивний в процесі утворення дієслів від похідних прикметникових основ. Цей факт виявляється в тому, що він зазвичай розділяє свої деривaційні основи з іншими суфіксами. Ця низька продуктивність утворення дієслів на похідних твірних основах пояснює те, що в прикладах суфікс *-a-* представляє тільки 33,73 % дієслів, утворених від прикметникових похідних основ.

Суфікс *-iz-(a)-,* хоч і може утворювати дієслова від меншої кількості типів твірних основ, ніж суфікс *-a-*, у багатьох випадках продуктивніший від нього. Він високопродуктивний у процесі утворення дієслів від похідних прикметникових основ, деривованих за допомогою суфіксів *-ble, -il, -ál, -ic-(o/a), -an-(o/a)-, -or (contable, contabilizar; civil, civilizar; general, generalizar; fanático, fanatizar; africano, africanizar; exterior, exteriorizar; etc.)* [2:112–128]; це випадки, в яких єдиними можливими суфіксами для утворення дієслів виступають *-ble* та *-il*, переважним суфіксом у дієслівному утворенні є суфікс *-al*, який при цьому розділяє твірні можливості з іншим чи іншими суфіксами, обирає як найбільш придатні ті типи прикметників, які складають відкритий список можливих твірних основ *-ic-(o/a)-, -an-(o/a)-, or*. З рештою прикметникових основ цей суфікс *-al* виявляється однаковим за продуктивністю з іншими суфіксами, з якими він розділяє креативні можливості *-nte* або ж малопродуктивним щодо інших суфіксів, із якими він розділяє деривацію *-ivo, -id-(o/a), -er-(o/a)-*. Отже, це високопродуктивний суфікс для утворення дієслів від похідних основ

прикметників і малопродуктивний у деривації дієслів від простих прикметників, а звідси 85,26 % всіх засвідчених дієслів на *-iz-(a)-* утворюється від похідних прикметників.

Суфікс *-e-(a)-* виступає продуктивним тільки тоді, коли він утворює дієслова на базі прикметникових основ на *-ón-(a), -án, -os-(o/a)-, -er-(o/a)-, -an-(o/a)* та *-nte (bribón, bribonear; haragán, haraganear; baboso, babosear; caballero, caballerear; zángano, zanganear; pedante, pedantear; etc.)*, коли вони позначають людські якості й можуть переходити в іменники. У цих випадках ми повинні враховувати, що суфікс *-e-(a)-* утворює дієслова від іменникових твірних основ. Тому можемо зробити висновок, що суфікс *-e-(a)-* утворює дієслова не від похідних прикметникових основ, а завжди лише від простих іменикових основ.

Суфікс *-ec-(e)-* є виключно продуктивним для утворення дієслів від *-id-(o/a)- (árido, aridecer; lánguido, languidecer; etc.)*. Це завжди комплексні непохідні слова. Суфікс *-ec-(e)-* розділяє в цьому типі основ (хоч і як переважний) деривацію із суфіксами *-a-* та *-ific-(a)- (sólido, solidar, solidificar; fuido, fuidificar)* [3; 4]. Його продуктивність дуже низька. Вона становить тільки 12,86% зі всіх засвідчених дієслів, утворених на похідних основах (це тільки 9 дієслів із 70 задокументованих).

Суфікс *-ific-(a)-* поєднується як із простими, так і з похідними прикметниками, які представляють майже половину засвідчених основ [3:28]. Як при деривації простих, так і похідних прикметників, він обирає “культурні”, або комплексні непохідні, як це відбувається, коли він утворює прикметники за допомогою *-ic-(o/a)*.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Diccionario* de la lengua española : [1 t.] / de la Real Academia Española de la Lengua. – [22-a ed.]. – Madrid : Espasa Calpe, 2001. – 1180 p. 2. *Halliday M. A. K.* An introduction to functional grammar / M. A. K. Halliday, Christian M. I. M. Matthiessen. – Londres : Edward Arnold, 2004. – 700 p. 3. *Pena J.* La derivación en español: verbos derivados y sustantivos verbales / J. Pena // Verba. – Santiago de Compostela : Universidad de Santiago de Compostela, 1980. – 302 p. 4. *Pena J.* La formación de verbos en español: la sufijación verbal / J. Pena // La formacíón de palabras / ed. : Soledad Valera. – Madrid : Taurus Universitaria, 1993. – P. 217–281.

© Моренець І. М.